

2 Kuolemaan johtanut väkivalta

Martti Lehti & Janne Kivivuori

Yksiselitteisin väkivaltarikoksia erittelevä seikka on, kuoliko väkivallan uhri vai ei. Kuolemaan johtanutta väkivaltaa koskevat tilastotiedot ovat verraten luotettavia sosiaali-indikaattoreita, koska niiden kohdalla piilorikollisuuden ja teon oikeudellisen määrittelyn aiheuttamat ongelmat ovat pienempiä kuin muissa väkivaltarikoksissa. Muussa kuin kuolemaan johtaneessa väkivallassa tilastoidun rikollisuuden määrään vaikuttavat uhrien ja sivullisten ilmoitusalttius, poliisin tutkinta- ja kontrollitoiminta sekä lainsäädännön muutokset. Tarkastelemme tässä luvussa kuolemaan johtanutta väkivaltaa ja seuraavassa luvussa muita väkivaltarikoksia.

2.1 Henkirikollisuuden osoittimet

Suomen rikoslaissa on viisi rikosnimikettä, joiden tunnusmerkistö sisältää tahallisen väkivallan seurauksena aiheutetun toisen kuoleman: murha, tappo, surma, lapsensurma sekä rikosnimikeyhdistelmä ”pahoinpitely ja kuolemantuottamus”. Seuraavissa tarkasteluissa käytetään kolmea erilaista kuolemaan johtavan väkivallan osoitinta, joista kaksi ensin mainittua perustuu poliisitalastoon ja kolmas kuolemansyytilastoon.

A. *Murhat, tapot ja surmat* muodostavat perinteisen henkirikosten ryhmän. Surma tuli rikoslakiin 1.9.1995. Tätä ennen aikasarja sisältää vain murhiksi ja tapoiksi nimetyt teot. Luvut eivät sisällä mainittujen rikosten yrityksiksi nimettyjä väkivaltatilanteita.

B. *Kaikki kuolemaan johtaneet väkivaltarikokset*. Tämä osoitin sisältää kaikki viisi rikosnimikettä, joiden alaisuudessa poliisi Suomessa tutkii kuoleman aiheuttaneita väkivaltatilanteita. Mukana ovat murhien, tappojen ja surmien lisäksi rikosnimikeyhdistelmä ”pahoinpitely ja kuolemantuottamus” (PK) sekä lapsensurma. Oikeudellisessa mielessä PK eroaa murhista, tapoista ja surmista siten, että PK:n tekijällä ei katsota olleen aikomusta surmata uhriaan, eikä mahdollisuutta ennakoida, että käytetty väkivallan taso aiheuttaisi kuoleman. PK-tapaukset ovat kuitenkin tilanteita, joissa henkilöiden välinen suora ja tahallinen väkivalta aiheuttaa uhrin kuoleman. PK eroaa siksi muista yhdistelmänimikkeistä, joissa kuolemantuottamus liittyy toiseen rikokseen, esimerkiksi liikenne- tai työturvallisuusrikokseen.

Vuoden 2002 kesällä käynnistetty henkirikollisuuden seurantajärjestelmä (HRSJ) sisältää teot, joita poliisi tutkii jonkin tähän kategoriaan kuuluvan viiden rikosnimikkeen alaisuudessa.

C. Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleet. Kuolemansyytilastossa on erillinen kategoria, joka kertoo vuoden aikana tahallisen väkivallan aiheuttamiin vammoihin kuolleiden määrän. On syytä huomioda, että poliisi- ja kuolemansyytilastot eivät ole täysin yhteismitallisia. Kuolemansyytilastoon tilastoidaan kuolleet, jotka ovat asuneet Suomessa pysyvästi ja joista on kirjoitettu kuolinsyytodistus. Poliisitilasto seuraa maassa poliisin tietoon tulleita rikoksia ja niihin syyllisiksi epäiltyjä. Kaikki kolme ovat tilastollisesti eri suureita. Kuolemansyytilasto myös valmistuu hitaammin kuin rikostilasto. Tätä kirjoitettaessa tuorein tieto on vuodelta 2004.

Henkirikosten määrä kääntyi vuonna 2005 edellisvuoden kasvun jälkeen lähes yhtä jyrkkään laskuun. Tilastoitujen murhien, tappojen ja surmien määrä oli 113, 22 prosenttia edellisvuotta alhaisempi. Se alitti selvästi kymmenvuotiskäskiarvon (134) vastaten 1970- ja 1980-lukujen keskiarvoja (1970-luvulla keskimäärin 110 rikosta vuodessa; 1980-luvulla 118). Vuoden 2004 alkoholipoliittisia uudistuksia seurannut henkirikollisuuden kasvu näyttäisi siten jääneen lyhytkestoiseksi piikiksi.

Poliisin tietoon tulleet kuolemaan johtaneet väkivaltarikokset 1996–2005.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Murha	33	30	21	37	37	48	44	28	50	36
Tappo	119	107	92	103	108	106	87	75	94	77
Surma ¹	1	2	0	2	1	1	0	0	0	0
A. Edellisiä yhteensä	153	139	113	142	146	155	131	103	144	113
Lapsensurma	3	0	0	1	2	1	1	0	0	1
Pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamus	32	31	32	32	28	33	27	30	28	19
B. Kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia										
Yhteensä	188	170	145	175	176	189	159	133	172	133
<i>Muutos %</i>	<i>+7%</i>	<i>-10%</i>	<i>-15%</i>	<i>+21%</i>	<i>+0%</i>	<i>+7%</i>	<i>-16%</i>	<i>-16%</i>	<i>+29%</i>	<i>-23%</i>

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

¹ Rikosnimike ”surma” tuli rikoslakiin 1.9.1995.

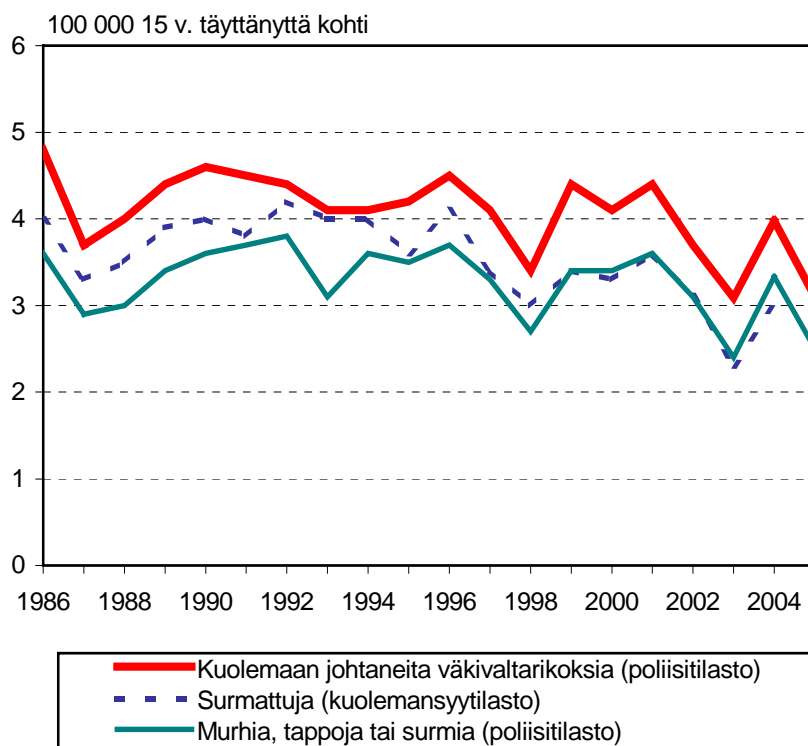
Kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia tuli poliisin tietoon vuonna 2005 kaikkiaan 133, 23 prosenttia edellisvuotta vähemmän. Määrä oli sama kuin vuonna 2003 eli kymmenvuotisjakson alhaisin.

Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleet 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
C. Surmattuja kuolemansyytilaston mukaan										
	150	170	142	125	145	139	154	133	99	130
<i>Muutos %</i>	-9%	+13%	-16%	-12%	+16%	-4%	+11%	-14%	-26%	+31%

Lähde: Tilastokeskus, kuolemansyytilasto.

Kuolemansyytilaston tuorein tieto on vuodelta 2004. Kyseisenä vuonna surmattiin 130 henkilöä, mikä oli alle jakson 1995–2004 keskiarvon (139). Henkirikollisuuden kasvu näkyi vuonna 2004 kuolemansyytilastossa siten huomattavasti lievempänä kuin poliisitilastossa. Henkirikostietokannan mukaan surmattujen määrä vuonna 2004 oli 145.

Kuvio 3 Kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia ja tahallisen väkivallan seurauksena kuolleita 100 000 15 vuotta täyttäneitä kohti vuosina 1986–2005

Kuviossa 3 on vertailtu kuolemansyytilaston ja poliisitilaston henkirikollisuudesta antamaa kuvaa viimeisten 20 vuoden aikana suhteuttamalla rikosten ja surmattujen määrät 15 vuotta täyttäneiden määrään väestössä (myös tahallisesti surmattujen lukumäärä on suhteutettu 15 vuotta täyttäneisiin, vaikka pie-

ni osa uhreista on tätä nuorempia). Kaikki kolme osoitinta antavat kuolemaan johtaneen väkivallan kehityksestä yhteneväisen kuvan. Surmattujen vuotuinen määrä kuolemansyytilastossa on kuitenkin koko ajanjakson ollut säännönmukaisesti alhaisempi kuin poliisitilastossa.

Kuolemansyytilaston ilmoittama henkirikoksiin kuolleiden vuotuinen määrä on viimeisten kymmenen vuoden aikana ollut keskimäärin 20 henkilöä pienempi kuin poliisitilastoon kirjattujen kuolemaan johtaneiden väkivaltarikosten määrä. Tilastojen tosiasiallinen ero on kuitenkin tätä suurempi, sillä vain noin 90 % poliisitilaston henkirikoksista sisältyy myös kuolemansyytilastoon. Syitä eroon on kolme: erot kirjaamisperusteissa, kirjaamisvirheet ja epäselvät väkivaltaiset kuolemantapaukset. Vuonna 2000 poliisitilaston ja kuolemansyytilaston välisestä tosiasiallisesta henkirikosuhrien määrän erosta (61 uhria) 26 % aiheutui kirjaamisperusteiden eroista, 23 % kirjaamisvirheistä (kyse oli lähinnä uhrien määrää lisänneistä kaksoiskirjauksista poliisitilastossa) ja 51 % epäselvistä väkivaltavammakuolemista. Pääosan erosta aiheuttavat siten väkivaltaiset kuolemantapaukset, joissa vammojen aiheuttaja ja syy ovat alun perin epäselvät (ja toisinaan sellaisiksi jäävätkin). Nyrkkisääntönä voi pitää, että poliisitilaston osoittama henkirikosten vuotuinen määrä on tällä hetkellä 10–15 % tosiasiallista viranomaisten tietoon tulleiden rikosten määrää korkeampi, kuolemansyytilaston antama puolestaan saman verran sitä alhaisempi. Piilorikollisuus on meillä henkirikollisuudessa vähäistä, mutta arvioidaan, että joka vuosi muutama tahallinen henkirikos jää tulematta ilmi. Vastaavasti vuosittain tulee ilmi (ja tilastoidaan) muutamia rikoksia, jotka on tehty jo vuosia aikaisemmin. Sekä kuolemansyytilasto että poliisitilasto saattavat myös sisältää rikoksia, jotka on tehty Suomen rajojen ulkopuolella. Vuonna 2000 ulkomailla tehtyjä henkirikoksia sisältyi kuolemansyytilastoon kolme ja poliisitilastoon kaksi (Lehti 2002, 11–14; Pajuoja & Salminen 1996).

Jos kaikkia poliisin tilastoimia, kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia tarkastellaan viiden vuoden jaksoissa, väestöön suhteutetut rikollisuustasot vuotta ja väestön 100 000 15 vuotta täyttäneestä henkilöstä kohden ovat seuraavat: 3,7 (1980–84); 4,2 (1985–89); 4,3 (1990–94); 4,1 (1995–99) ja 3,9 (2000–2004). Tilanne on ollut viimeiset kolme vuosikymmentä varsin vakaa, 1990-luvun alkuvuosista lähtien rikollisuustason kehitys on ollut kuitenkin lievästi laskeva. Vuonna 2005 suhdeluku oli 3,1. Murhia, tappoja ja surmia tehtiin vuonna 2005 2,6 väestön 100 000 15 vuotta täyttäneestä henkilöstä kohden.

Poliisin tietoon tulleet kuolemaan johtaneet rikokset: ensimmäinen vuosineljännes 2003–2006.

	<i>tammi- maaliskuu 2003</i>	<i>tammi- maaliskuu 2004</i>	<i>tammi- maaliskuu 2005</i>	<i>tammi- maaliskuu 2006</i>
Murha	3	15	8	12
Tappo	25	34	25	13
Surma	0	0	0	0
Edelliset yhteensä	28	49	33	25
Lapsensurma	0	0	0	0
Pahoinpitely ja kuolemantuottamus	8	7	0	5
Yhteensä	36	56	33	30
Muutos %	+6%	+56%	-41%	-9%

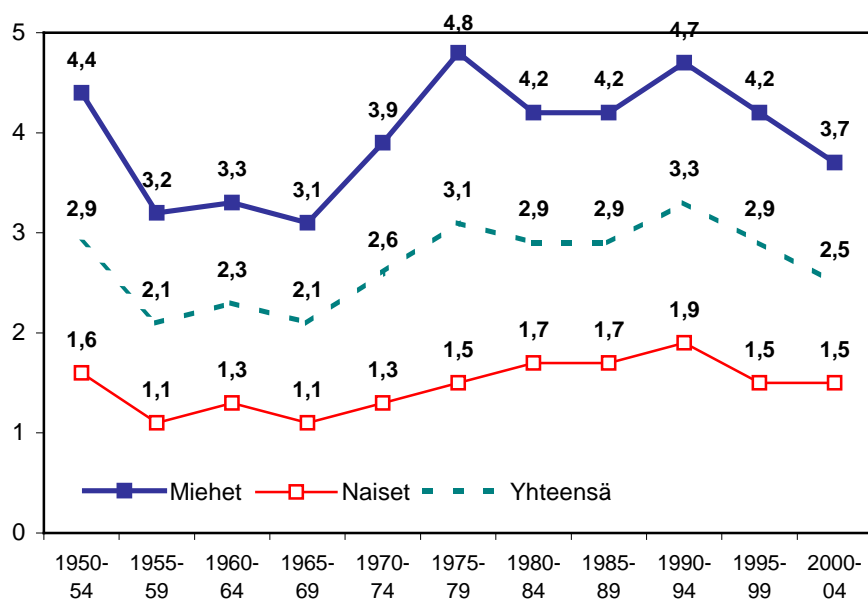
Vuoden 2006 ensimmäisellä neljänneksellä poliisiin tietoon tuli yhdeksän prosenttia vähemmän kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia kuin vastaavalla jaksolla vuonna 2005. Henkirikollisuudelle ovat ominaisia suuret vuotuiset suhteelliset vaihtelut rikosten pienestä kokonaismäärästä johtuen. Lisäksi rikosten kuukausittainen jakautuminen on varsin satunnaista ja vaihtelee vuosittein suurestikin. Ensimmäisen vuosineljänneksen tiedoista ei siten voi kovinkaan varmasti päätellä koko vuoden kehitystä. Jos kehitys kuluvana vuonna tulee kuitenkin jatkumaan samanlaisena kuin kolmen ensimmäisen kuukauden aikana, rikosmäärä tulee jäämään vuosien 2003 ja 2005 tasolle.

Henkirikollisuuden kasvupiikki vuonna 2004 vaikuttaisi olleen selvässä yhteydessä alkoholin kulutuksen voimakkaaseen kasvuun. Rikollisuuden lisääntymisestä vastasivat työttömät alkoholin ongelmakäyttäjät, joihin myös kulutuksen kasvu suurelta osin keskittyi. Toistaiseksi sekä kulutuspiikki että väkivaltapiikki näyttäisivät ohitetun. Jos kulutuksen kasvu kuitenkin edelleenkin jatkuu viime vuosien vauhdilla, se todennäköisesti vaikuttaa henkirikollisuuteen myös pitkällä aikavälillä (joko rikollisuustasoa kohottavasti tai ainakin rikollisuustason ennakoitua (väestön ikärakenteen muutoksesta johtuvaa) laskua hidastaen) lisätessään päihdeongelmaisen, alkoholisoituneen ja työelämään kykenemättömän väestöryhmän kokoa ja osuutta väestöstä.

2.2 Pitkän aikavälin kehitys 1950–2005

Kuviossa 4 on tarkasteltu kuolemaan johtaneen väkivallan kehitystä 1900-luvun jälkipuoliskolla kuolemansyytilastoon pohjautuen. Kuvio kuvaa yli vuoden ikäisten surmattujen miesten ja naisten määriä viisivuotiskausittain asukaslukuun suhteutettuna.

Alle vuoden vanhana surmatut on poistettu tarkastelusta, koska ikäryhmään kohdistuneet teot vähenivät voimakkaasti 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin tekotyyppiin vaikuttivat erityiset, muusta henkirikollisuudesta poikkeavat yhteiskunnalliset syyt (Kivivuori 2001, 25–26).

Kuvio 4 Vähintään yksivuotiaana surmattuja miehiä ja naisia 100 000 henkeä kohden 1950–2004, viisivuotiskausittain. Lähde: kuolemansyytilasto.

Sekä miehiin että naisiin kohdistuvan kuolemaan johtavan väkivallan riski väheni 1960-luvulle asti, minkä jälkeen riski lisääntyi 1970-luvulla nykyiselle tasolleen. Jos verrataan 1960-luvun loppua ja 1980-luvun alkua, naisten surmatuksi joutumisen riski lisääntyi 50 prosenttia, miesten 35 prosenttia. Jos verrataan 1980-luvun alkua ja 1990-luvun loppua, naisten riski väheni yhdeksän prosenttia miesten riskin pysyessä vakaana. Viisivuotiskaudella 2000–2004 surmattiin 3,7 vähintään vuoden ikäistä miestä vastaavan ryhmän 100 000 henkeä kohti. Naisilla lukema oli 1,5 ja koko väestössä 2,5. Miesten riski joutua surmatuksi on viime vuosina siten kääntynyt selvään laskuun ollen tällä hetkellä alhaisempi kuin kertaakaan sitten 1960-luvun, naisten riski on sen sijaan pysynyt ennallaan.

Miksi henkirikokset lisääntyivät *1970-luvun alussa* verraten voimakkaasti? Taustalla oli usean tekijän yhteisvaikutus: keskioluen vapauttaminen 1969 loi maahamme yhdessä yössä 17 000 uutta alkoholin jakelupistettä, minkä jälkeen alkoholin kokonaiskulutus – myös muun alkoholin kuin keskioluen muodossa – nousi. Samoihin aikoihin viikonloppu piteni, kun lauantaista tuli vapaapäivä, mikä näkyi heti myös henkirikosten sijoittumisessa viikonpäiviin. Vapaa-ajan massarutiinotoiminnot ilmeisesti vaikuttivat väkivaltakonfliktien määrään ja

sitä kautta myös harvinaisiin henkirikostilanteisiin. Lisäksi taustalla oli voimakas yhteiskunnallinen rakennemuutos sekä suurten ikäluokkien tulo aikuisikään. Merkille pantavaa on se, etteivät sosiaalisen murroksen tasaantuminen ja suurten ikäluokkien ikääntyminen johtaneet henkirikosten määrän kääntymiseen laskuun, vaan rikollisuus vakiintui vuosikymmeniksi 1970-luvun alun korkealle tasolle. Osin taustalla lienee vaikuttanut alkoholin kulutuksen jatkuva kasvu, mutta 1970-luku näyttäisi jättäneen jälkeensä myös syvempiä rakenteellisia muutoksia yhteiskuntaan, jotka ovat olleet omiaan ruokkimaan väkivaltarikollisuutta (Kivivuori 2002c).

Viimeisten kymmenen vuoden aikana henkirikosten määrä on kääntynyt laskuun, joka tämän vuosituhannen alkuvuosina on kiihtynyt. Ei ole täysin selvää, mistä kehitys johtuu (esimerkiksi alkoholin kokonaiskulutus on edelleenkin jatkanut kasvuaan). On myöskin liian aikaista ennustaa, onko kyse pysyvämmästä rikollisuustason alenemisestä. Osittain kehityksen taustalla voi olla kuitenkin väestön ikärakenteen vanheneminen, jonka pitkällä aikavälillä voi olettaa alentavan henkirikollisuuden tasoa ja rikosten kokonaismäärää selvästi, jos muut rikollisuuteen vaikuttavat tekijät pysyvät ennallaan.

Naisten riskiä joutua surmatuksi ja tämän riskin muutoksia on tarkasteltu erikseen kohdassa II.B.2.

Eri ikäryhmät henkirikosten uhreina 1950–2004

Jaksossa tarkastellaan henkirikollisuuden kohdistumista ikäryhmittäin vuodesta 1950 vuoteen 2004. Koska lapsiin ja nuoriin kohdistuvat henkirikosten vuosittaiset määrät ovat alhaisia, tarkastelujaksoksi on valittu vuosikymmenet (ja vuosien 2000–2004 osalta viisivuotiskausi).

Taulukko 3 Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleita ikäryhmän 100 000 henkeä kohden 1950–2004. Kunkin ikäryhmän korkein luku on lihavoitu.

Ikä, vuotta	1950–59	1960–69	1970–79	1980–89	1990–99	2000–04
Alle 1	16,8	11,4	6,6	4,6	2,6	1,1
1–4	1,3	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
5–9	0,9	1,0	0,7	0,5	0,4	0,8
10–14	0,7	0,4	0,3	0,5	0,6	0,4
15–19	1,3	1,1	2,0	1,7	1,3	1,5
20–29	3,4	2,6	3,5	3,2	3,7	2,8
30+	3,4	3,1	3,6	3,7	3,8	3,1

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

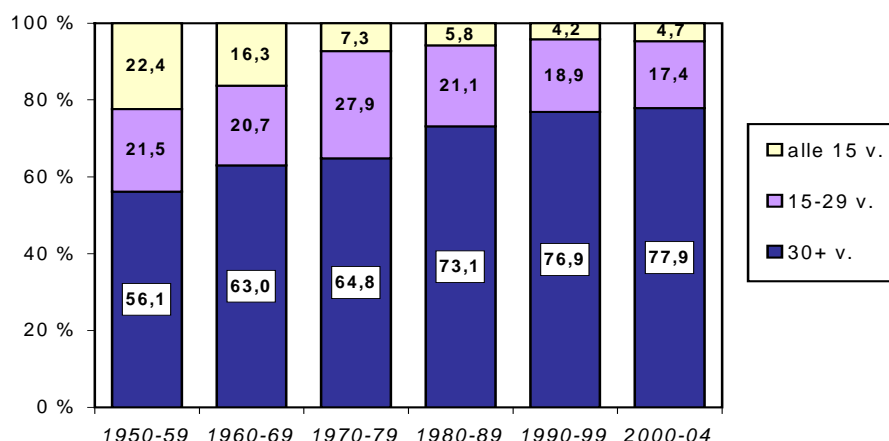
Alle vuoden vanhojen riski tulla surmatuksi väheni voimakkaasti 1900-luvun toisella puoliskolla ja kehitys jatkuu edelleenkin. Vertailun vuoksi kannattaa

mainita myös absoluutiluvut: 1950-luvulla surmattiin vuotta kohti 14,9 alle yksivuotiaista, kun vastaava luku 1990-luvulla oli 1,6 ja 2000-luvun alkuvuosina enää 0,6.

Myös 1–4-vuotiaiden riski tulla surmatuksi aleni, joskin tässä ikäryhmässä tasonmuutos tapahtui 1950- ja 1960-lukujen välillä. 5–9-vuotiaiden riski tulla surmatuksi väheni tasaisesti 1900-luvun toisella puoliskolla.

10–14-vuotiaiden ryhmässä riski väheni 1970-luvulle, mutta lisääntyi sen jälkeen uudestaan lähelle 1950-luvun tasoa. 15–19-vuotiaiden ryhmässä oli selvä henkirikoshuippu 1970-luvulla, jonka jälkeen riski väheni uudestaan. Ikäryhmän absoluutiluvut vuotta kohti ovat 4,1; 4,7; 8,1; 5,9; 4,3 ja 4,8 eli 1970-luvulla surmattiin lähes kaksi kertaa enemmän 15–19-vuotiaita kuin tällä hetkellä.

Taulukossa 3 kunkin ikäryhmän korkein riskiluku on lihavoitu. Kaikissa alle 15-vuotiaiden ryhmissä korkeimmat riskit olivat jakson alkupuolella. 15–19-vuotiailla riskihuippu oli 1970-luvulla. Tätä vanhemmilla suurin riski joutua surmatuksi oli 1990-luvulla. Vuosina 2000–2004 surmatuksi tulemisen riski väheni tai säilyi ennallaan 1990-lukuun verrattuna kaikissa ikäryhmissä 15–19-vuotiaita lukuun ottamatta.

Kuvio 5 Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleiden ikäjakauma (%) 1950–2004.

Lähde: kuolemansyytilasto.

Henkirikosten uhrien ikäjakauman *vanheneminen* oli 1900-luvun toisella puoliskolla voimakasta. Kuviossa 5 havaittava alle 15-vuotiaiden osuuden väheneminen johtuu pääosin – ei kuitenkaan pelkästään – alle vuoden vanhana surmattujen määrän vähenemisestä. Ylipäätään lasten riski kuolla tahallisen väkivallan seurauksena on vähentynyt merkittävästi viimeisen puolen vuosisadan aikana. Vanhemmissa ikäryhmissä kehitys ei ole ollut yhtä myönteinen.

2.3 Lapset ja nuoret henkirikosten tekijöinä

Jaksossa tarkastellaan nuorten, alle 21-vuotiaiden henkirikollisuutta. Henkirikollisuudella tarkoitetaan tässä murhia, tappoja ja surmia. Nimikkeillä ”pahoinpitely ja kuolemantuottamus” sekä ”lapsensurma” nimetyt teot on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Taulukossa 4 on esitetty murhaan, tappoon tai surmaan syylliseksi epäiltyjen alle 18-vuotiaiden määrät 1980–2005. Koska vuosittainen vaihtelu on ollut suhteellisen suurta, yhden tai kahden vuoden perusteella ei ole mahdollista saada luotettavaa kuvaa nuorten rikollisuuden tasosta tai kehityksen suunnasta. Lisäksi on huomioitava, että sama henkilö voi sisältyä useampia kertoja yhden vuoden lukuihin, sillä syyllisiksi epäiltyjä koskevat tiedot ovat poliisitilastossa niin kutsuttuja bruttolukuja, joita laskettaessa pohjana ovat rikokset. Siten esimerkiksi kaksi henkilöä samassa rikostilanteessa surmannut syyllinen kirjautuu poliisitilastoon kahtena selvitettyyn rikokseen syylliseksi epäiltynä henkilönä.

Viisivuotiskausittainen tarkastelu osoittaa, että alle 15-vuotiaiden tekemien henkirikosten määrä vähentyi sekä absoluuttisesti että suhteutettuna ikäryhmän kokoon 1980-luvulta 1990-luvun loppuun. Kuluvan vuosituhanen alkuvuosina kehitys oli sen sijaan päinvastainen: vuosina 2000–2004 alle 15-vuotiaat syyllistyivät seitsemään henkirikokseen, kun koko 1990-luvulla tekoja oli ainoastaan neljä. Vastaavasti ikäryhmän suhteellinen rikollisuustaso oli vuosina 2000–2004 selvästi 1990-luvun tasoa korkeampi ja myös korkeampi kuin 1980-luvulla. Näyttäisi kuitenkin siltä, että kyseessä oli lähinnä lyhytaikainen rikollisuuspiikki, eikä pysyvämpi muutos. Vuosina 2003–2005 ei ole tilastoitu ainuttakaan alle 15-vuotiaan tekemää henkirikosta.

Taulukko 4 Selvitettyihin tappoihin, murhiin ja surmiin syylliseksi epäiltyjä iän mukaan vuosina 1980–2005

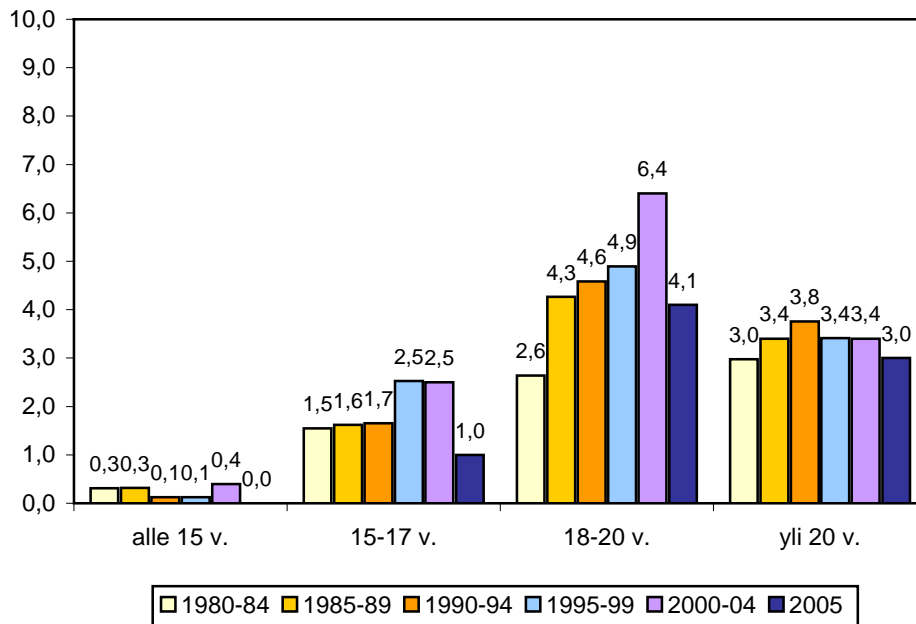
	Epäiltyjä						Suhdeluvut		
	Vuosittain			Viisivuotiskausittain			100 000 samanikäistä kohden		
	-14	15-17	18-	-14	15-17	18-	10-14	15-17	18-
1980	1	5	115						
1981	1	4	100						
1982	1	4	105						
1983	0	3	114						
1984	2	1	107	5	17	541	0,3	1,5	3,0
1985	0	1	118						
1986	1	3	142						
1987	0	3	117						
1988	0	2	135						
1989	4	6	143	5	15	655	0,3	1,6	3,4
1990	0	2	142						
1991	2	3	155						
1992	0	5	158						
1993	0	4	134						
1994	0	2	149	2	16	738	0,1	1,7	3,8
1995	1	4	150						
1996	0	6	149						
1997	0	0	141						
1998	0	5	116						
1999	1	10	137	2	25	693	0,1	2,5	3,5
2000	2	5	148						
2001	3	6	157						
2002	2	11	154						
2003	0	0	122						
2004	0	2	150	7	24	731	0,4	2,5	3,6
2005	0	2	126	0	2	126	0,0	1,0	3,0

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista. Luvut ovat bruttolukuja eli sama henkilö voi sisältyä lukuun useasti. Alle 14-vuotiaiden osalta syyllisten määrä on suhteutettu ikäryhmän 10–14-vuotiaat kokoon.

15–17-vuotiaiden tekemien rikosten määrä pysyi vakaana 1980-luvulta 1990-luvun loppuun, mutta sekin lisääntyi 1990-luvun lopulla. Ikäryhmän kokoon suhteutettu rikollisuustaso nousi selvästi taulukon 4 kuvaamalla jaksolla. Kasvu perustuu valtaosin vuosien 1999 ja 2002 poikkeuksellisen korkeisiin syyllisten määriin. Myös tämän ikäryhmän osalta kasvu on sittemmin taittunut. Vuonna 2003 ikäryhmä ei poliisitilastotietojen mukaan syyllistynyt henkiriikoksiin, vuosina 2004 ja 2005 syyllisiä oli kaksi.

Kuviossa 6 samat tiedot on esitetty siten, että myös 18–20-vuotiaiden tekemät teot on eritelty ja suhteutettu kyseisen ikäryhmän kokoon. Kuvioista voidaan havaita, että myös 18–20-vuotiaiden rikollisuustaso kohosi 2000-

luvun alkuvuosina, joskin 2000-luvun alun lukujen korkeuteen vaikuttaa myös yksi ainoa poikkeuksellinen rikos: Vantaalla kauppakeskukseen tehty pommi-isku. Vuonna 2003 ikäryhmään kuuluneita syyllisiä tilastoitiin seitsemän, vuonna 2004 kymmenen ja vuonna 2005 seitsemän. Suhteelliseksi rikollistasoksi 2003–2005 muodostuu 4,1 ikäryhmän 100 000 henkilöä kohti. Siten myös tässä ikäryhmässä vuosituhannen alkuvuosien rikollisuuden kasvu on taittunut ja suhteellinen rikollisuustaso palautunut 1990-luvun tasolle.

Kuvio 6 Murhaan, tappoon tai surmaan syylliseksi epäiltyjä ikäryhmän 100 000 henkeä kohden vuosina 1980–2005. Huom. sama tekijä voi olla usean uhrin kautta useita kertoja luvuissa mukana. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

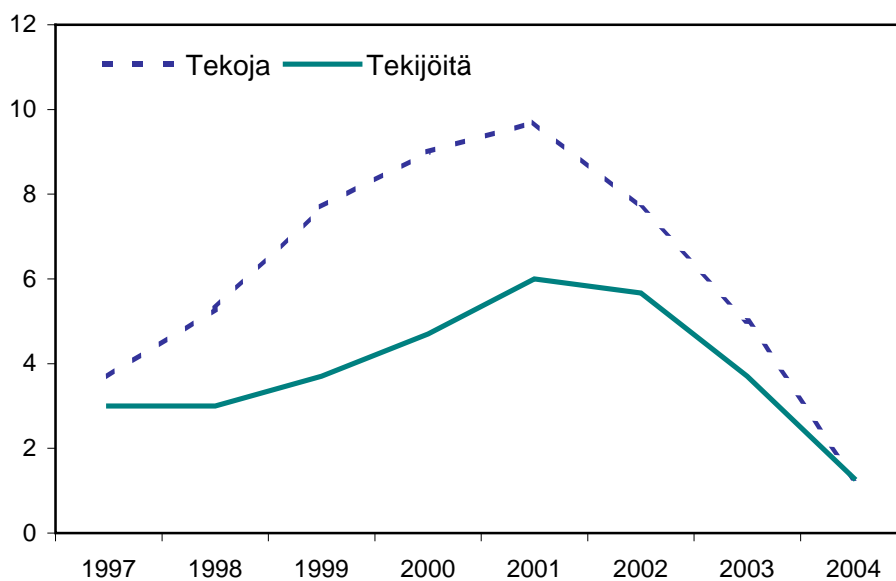
Taulukossa 4 ja kuviossa 6 esitetyt tiedot ovat bruttolukuja eli sama henkilö voi sisältyä lukuihin useita kertoja. Bruttoluvuista on saatavissa tieto nuorten syyllisten suhteellisesta osuudesta kaikista henkirikoksesta epäillyistä henkilöistä ja sitä kautta nuorten henkirikollisuuden vakavuuden asteesta. Ne eivät kuitenkaan kuvaa henkirikollisuuteen osallistuneiden nuorten absoluuttista määrää. Seuraavassa asetelmassa on verrattu teko- ja tekijäpohjaisen laskennan eroa, kun tarkastellaan nuorten henkirikollisuuden (tappo, murha, surma) kehitystä.

Alle 18-vuotiaiden henkirikokset: tekoja ja tekijöitä, absoluuttiset luvut 1996–2005.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tekoja	6	0	5	11	7	9	13	0	2	2
Tekijöitä	5	0	4	5	2	7	9	0	2	2

Lähde: Tilastokeskus. Netto- eli tekijätalasto saatavissa vuodesta 1996 alkaen.

Asetelman sarjoista on hankala silmämääräisesti erottaa kehityksen suuntaa. Kuviossa 7 on esitetty vuosien 1997–2004 kehitys liukuvien keskiarvojen avulla. Kunkin vuoden havainto on saatu laskemalla yhteen edeltävän vuoden, mittausvuoden ja seuraavan vuoden arvo ja jakamalla tämä summa kolmella. Tällöin esimerkiksi vuoden 1997 lukemaksi tulee tekijöiden osalta $(5+0+4)/3=3$. Liukuvan keskiarvon tarkoituksena on tuoda esiin vuosittaisen satunnaisvaihtelun takana oleva trendi, kehityksen suunta. Trendin tarkastelu vahvistaa, että alle 18-vuotiaiden tekemät tapot, murhat ja surmat lisääntyivät 1990-luvun lopulta lähtien. Rikosten ja syyllisten määrän jyrkkä lasku vuosina 2003–2004 näkyy kasvutrendin kääntymisenä laskuksi.

Kuvio 7 Alle 18-vuotiaiden henkirikollisuuden **trendi** (liukuva keskiarvo). Teko- ja tekijäpohjainen laskenta. (Kuvio ilmentää syyllisten ja rikosten määrän trendiä, ei syyllisten ja tekojen vuotuista määrää). Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Nuorten henkirikollisuudessa on kyse erittäin pienistä rikosmääristä, joten satunnaistekijöiden vaikutus vuotuisiin rikollisuustason muutoksiin on suuri. Yksi ainoa rikos lisää tai laskee suhteellista rikollisuustasoa useita prosentteja. Tästä johtuen on edelleenkin liian varhaista arvioida, oliko 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alkuvuosien rikollisuuden kasvussa kyse vain satunnaisesta rikollisuuspiikistä vai ennakoiko muutos pysyvämpää kasvua nuorten henkirikollisuudessa. Tällä hetkellä (vuosien 2003–2005 myönteisen kehityksen perusteella) näyttäisi kuitenkin siltä, että kyse luultavammin ei ole ollut pysyvämstä muutoksesta.

2.4 Eräitä henkirikosten piirteitä

Käsitlemme jaksossa henkirikollisuutta neljästä näkökulmasta. Ensin tarkastelemme sitä, missä paikoissa teot on tehty. Toiseksi tarkastelemme sitä, kuinka suuressa osassa teoista teko on saanut murhanimikkeen. Kolmanneksi esitämme tietoja siitä, kuinka monta epäiltyä teon yhteydessä on nimetty. Neljäntenä näkökulmana tarkastelemme tekojen selvitysprosenttia. Viimeksi mainittu näkökulma nojaa osin kontrolliin ja sen tehoon, mutta osin heijastaa myös tyyppillisten tekijöiden käyttäytymistä.

Tapahtumapaikat 1996–2005

Valtaosa tapoista, murhista ja surmista tapahtuu yksityisasunnoissa. Esimerkiksi vuoden 2005 teoista 63 prosenttia tapahtui yksityisasunnoissa. Jos muut yksityiset paikat lasketaan mukaan, yksityisten tiloissa tapahtui 80 prosenttia tapoista, murhista ja surmista.

Tappojen, murhien ja surmien tekopaikat 1996–2005

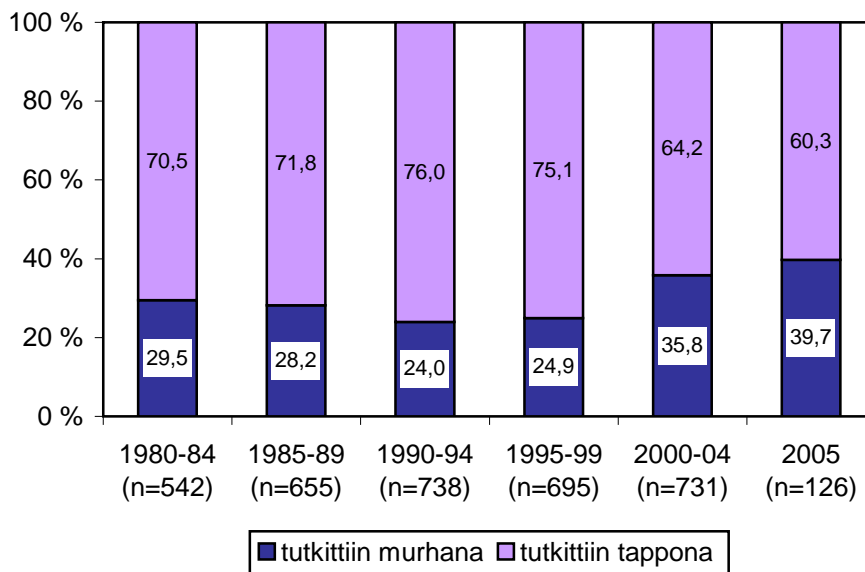
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Yksityisasunto	109	100	78	104	97	108	86	82	106	71
Muu yksityinen paikka	20	15	10	16	19	13	14	5	13	19
<i>Yksityiset paikat, %</i>	<i>84</i>	<i>83</i>	<i>78</i>	<i>85</i>	<i>80</i>	<i>78</i>	<i>76</i>	<i>85</i>	<i>83</i>	<i>80</i>
Liikekeskus	2	0	4	2	0	4	8	1	3	0
Yleinen tilaisuus	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ravintemusiikki	3	8	4	1	11	2	3	1	4	5
Muu yleinen paikka	18	16	17	19	19	28	20	14	18	18
<i>Yleiset paikat, %</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>22</i>	<i>16</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>24</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>20</i>

Lähde: Tilastokeskus. Tieto saatavissa vuodesta 1996 alkaen. Pyörityksestä johtuen prosenttiosuuk-sien summat voivat poiketa sadasta.

Henkirikosten tapahtumapaikoissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Pitkällä aikavälillä yksityisissä tiloissa tapahtuneiden henkirikosten osuus on sen sijaan kasvanut verraten voimakkaasti. Vielä 1960-luvulla alle puolet henkirikoksista tapahtui yksityisasunnoissa (Kivivuori 2001). Muutoksen taustalla on toisaalta kaupungistuminen, toisaalta syrjäytyneen, henkirikosalttiin väestöosan asuntotilanteen asteittainen koheneminen.

Murhasta epäiltyjen osuus

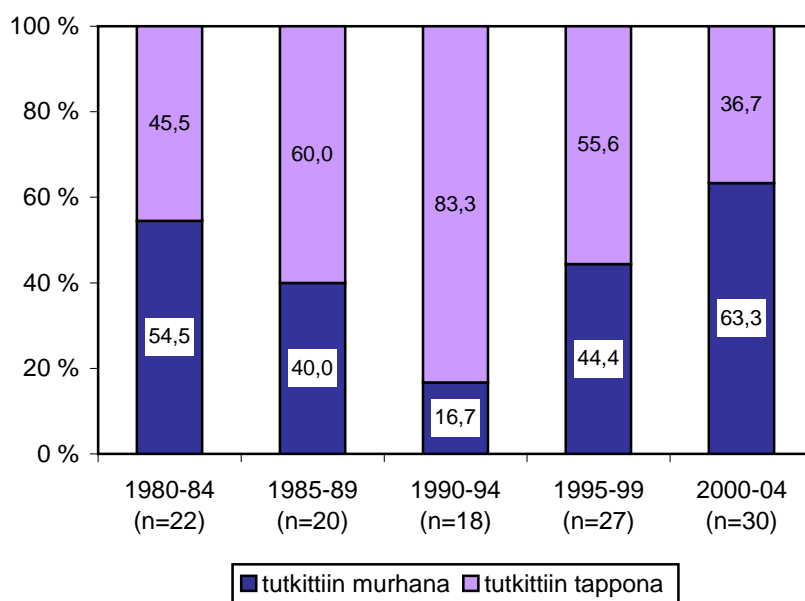
Seuraavassa tarkastellaan, miten henkirikokset ovat jakautuneet eri rikosnimikkeisiin poliisitilastossa. Mahdollisia nimikkeitä ovat tappo, murha ja surma. Tässä tarkastelussa, jossa ei ole mukana nimikeyhdistelmää ”pahoinpitelyrikos ja kuolemantuottamus”, surmat on yhdistetty tappoihin. Tilastoyksikkönä on selvitettyyn rikokseen syylliseksi epäilty, koska se mahdollistaa ikäryhmien erottelun.

Kuvio 8 18 vuotta täyttäneet henkirikokseen syylliseksi epäillyt poliisin käyttämän rikosnimikkeen mukaan (%). Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Yhtenä murhanimikkeen käytön perusteena on se, että tappo tehdään erityisen raa’alla tai julmalla tavalla (RL 21:2). Kuviossa 8 on esitetty tietoja siitä, kuinka suuri osa henkirikokseen syylliseksi epäillyistä oli epäiltynä murhasta. 18 vuotta täyttäneiden ryhmässä murhanimikkeen käyttö oli vakaata tai hie-man vähenevää vuosina 1980–1999. Vuosina 2000–2004 murhasta epäiltyjen suhteellinen osuus kaikista epäillyistä oli aikaisempaa selvästi suurempi ja kasvava suuntaus jatkui myös 2005.

Alle 18-vuotiaiden henkirikoksissa murhanimikkeen käyttö väheni 1980-luvulla saavuttaen alimman tasonsa 1990-luvun alussa. Sen jälkeen murhanimikkeen käyttö nuorten henkirikosten tutkinnassa on uudelleen yleistynyt. Viisivuotiskaudella 2000–2004 jopa lähes kahta kolmasosaa alle 18-vuotiaiden tekemistä täytetyistä henkirikoksista tutkittiin murhina (kuvio 9). Vuonna 2005 henkirikoksesta epäiltiin kahta alle 18-vuotiasta, tapauksista toista tutkittiin murhana, toista tappona.

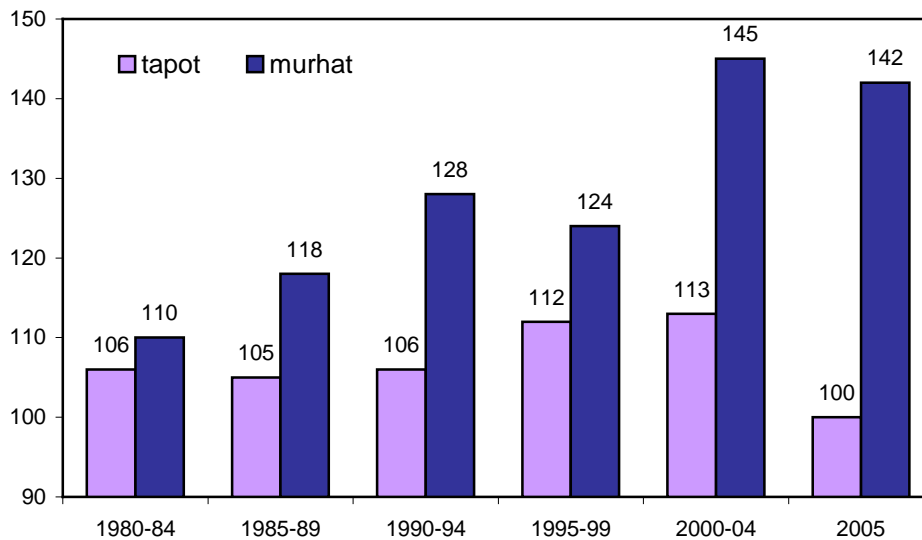
Kuvio 9 Alle 18-vuotiaat henkirikokseen syylliseksi epäillyt poliisin käyttämän rikosnimikkeen mukaan (%). Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Alle 18-vuotiaana henkirikoksesta epäiltyjen rikosnimikkeitä tarkasteltaessa on syytä huomioida epäiltyjen pieni määrä (vrt. kuvioita 8 ja 9) sekä lukujen bruttoluonne eli sama henkilö voi esiintyä luvuissa useampia kertoja.

Murhanimikkeen yleistävä käyttö voi heijastaa kahta eri asiaa. Ensinnäkin on mahdollista, että *tekojen piirteet* ovat muuttuneet julmemmiksi ja suunnitelmallisemmiksi. Toiseksi kyse voi olla *tutkintakäytännön* muutoksesta – tekoa, jota ennen olisi tutkittu tappona, saatetaan tutkia murhanimikkeen alaisuudessa. Molemmat tekijät voivat esiintyä yhtä aikaa, jos rikosoikeudellinen järjestelmä reagoi raaiustuvaan rikollisuuteen laajentamalla ankarimman rikosnimikkeen soveltamisalaa.

Epäiltyjen määrä henkirikoksissa

Henkirikoksista epäiltyjen määrä 100 henkirikosta kohden on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana lisääntynyt (kuvio 10). Tämä koskee sekä tappoja että murhia. Murhina tutkituissa teoissa epäiltyjen rikoskohtainen määrä on lisääntynyt aivan viime vuosina varsin voimakkaasti.

Kuvio 10 Selvitettyihin tappoihin ja murhiin syylliseksi epäiltyjä 100 selvitettyä tappoa ja murhaa kohti, 1980–2005. Vuodesta 1995 alkaen surmiksi nimetyt teot sisältyvät tappoihin. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

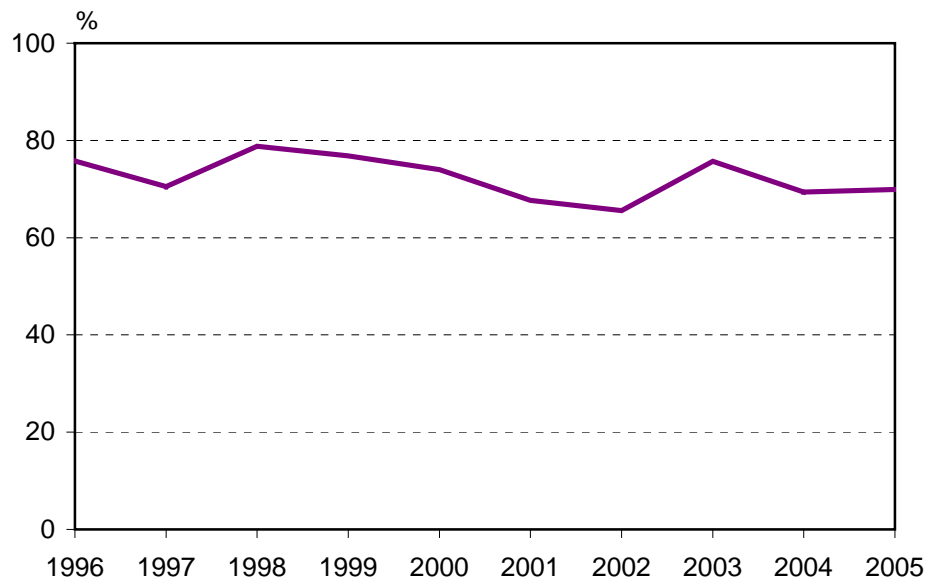
Epäiltyjen rikoskohtaisen määrän kasvu voi johtua kahdesta seikasta. Ensimmäkin on mahdollista, että väkivallan yhteys *ryhmäkäyttäytymiseen* on voimistunut. Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy viittauksia muun muassa huume-markkinoihin liittyvään rikollisuuden ammattimaistumiseen ja sosiaalisiin syrjäytymisprosesseihin liittyvään alakulttuuristumiseen. Tällaiset ilmiöt saattavat näkyä monitekijäisten rikosten yleistymisenä ja liittyä myös murhanimikkeen lisääntyvään käyttöön. Myös nuorten tekemät henkirikokset ovat keskimääräistä useammin monitekijäisiä.

Toiseksi poliisin rikostutkinta on voinut tehostua siten, että sen kuluessa kirjataan aiempaa enemmän epäiltyjä. Rikosten kirjaamisen tehostumiseen on voinut vaikuttaa mm. atk-pohjainen RIKI-järjestelmä, joka otettiin asteittain käyttöön 1990-luvun alkupuolella.

Tappojen, murhien ja surmien selvitysprosentti

Kuviossa 11 selvitysprosentti viittaa siihen, kuinka suuri osa rikoksista selvitettiin tilastointivuoden aikana. Lopullinen selvitysaste on huomattavasti korkeampi, koska loppuvuoden rikoksista merkittävä osa selviää vasta seuraavan vuoden puolella. Kuvioista näkyvä selvitysprosentin pitkän aikavälin lasku kuvastaakin lähinnä selvitysaikojen pidentymistä, ei niinkään lopullisen selvitysasteen muutosta.

Kuvio 11 Tapot, murhat ja surmat: selvitettyjä rikoksia (%) vuoden aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista 1996–2005

Toisaalta poliisitilasto näyttää tilastointivuoden aikanakin selvitettyjen rikosten määrän tilastointiteknisistä syistä tosiasiallista alhaisempana. Henkirikos-tietokantaan 1.6.2002–31.12.2004 kirjatusta rikoksista 80 prosentissa syyllisen henkilöllisyys oli selvitetty vuorokauden kuluessa rikoksen ilmitulosta. Syyllisen pidättäminen ja vangitseminen kestää jonkin verran pitempään. Viikkoa kauemmin syyllisen selviäminen oli kestänyt kymmenessä prosentissa rikoksia.

2.5 Henkirikollisuuden alueellinen kehitys Suomessa 1980–2005

Jaksossa esitetään tietoja henkirikollisuudesta erilaisissa kuntatyypeissä, maakunnissa ja kunnissa vuodesta 1980 vuoteen 2005.

Kuntatyypiryhmien¹ väliset erot henkirikollisuuden tasossa ovat vähäiset. 2000-luvun alkuvuosina asukaslukuun suhteutettu koko maan henkirikollisuuden (murhat, tapot ja surmat) keskitaso on ollut yhdeksän prosenttia matalampi kuin 1990-luvun jälkipuoliskolla. Rikollisuustaso on laskenut kaikissa kuntatyypeissä, mutta nopeinta se on ollut kaupungeissa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Taulukko 5 Henkirikollisuus kuntatyypeittäin 1995–1999 ja 2000–2005 (murhat, tapot ja surmat; rikollisuuden keskitaso 100 000 15 vuotta täyttäneellä asukasta kohti vuodessa)

Kuntatyyppi	1995–1999	2000–2005	Muutos (%)
Pääkaupunkiseutu	3,1	2,6	-15,8
Muut kaupunkimaiset kunnat	3,5	3,2	-7,5
Taajaan asutut kunnat	3,0	2,9	-3,3
Maaseutumaiset kunnat	3,5	3,3	-5,7
Kaikki kunnat	3,3	3,0	-9,1

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Henkirikollisuuden alueelliset erot ovat Suomessa perinteisesti olleet merkittävämpiä kuin kuntatyypien väliset. Korkean väkivallan alueilla rikollisuustaso on ollut yleensä korkea kuntatyypistä riippumatta, matalan henkirikollisuuden alueilla vastaavasti maan keskiarvon alapuolella niin kaupungeissa kuin maaseudullakin.

Seuraava maakunnallinen tarkastelu sisältää kaikki kuolemaan johtavat väkivaltarikokset lapsensurmia lukuun ottamatta. Maakunnallinen ja kunnallinen aluejako perustuvat vuoden 2005 kuntarajoihin.

Jos viitteellisenä vertailukynnyksenä käytetään länsieurooppalaista henkirikollisuustasoa, karkeasti alle kaksi henkirikosta vuodessa 100 000 asukasta kohti, voidaan taulukosta 6 havaita että Suomen maakunnista alitti tason 1980-

¹ Tilastokeskuksen kuntaryhmitys jakaa kunnat taajamaväestön osuuden ja suurimman taajaman väkiluvun perusteella kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin. Ryhmitys perustuu väestönlaskentatietoihin.

luvulla viisi, 1990-luvulla neljä ja tällä hetkellä neljä.² Perinteinen matalan henkirikollisuuden alue on meillä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ollut Länsi-Suomi, erityisesti historiallinen Etelä-Pohjanmaa ja Ahvenanmaa. Kummallakin alueella henkirikollisuuden taso on edelleenkin alle maan keskitason. Uudeksi matalan henkirikollisuuden alueeksi on viime vuosikymmenten kuluessa muodostunut Uusimaa. Historiallinen Uusimaa (pääkaupunkiseutu mukaan lukien) onkin Pirkanmaan ohella ainoa alue maassamme, jossa henkirikollisuus on vähentynyt tasaisesti jo kahden vuosikymmenen ajan ja on nykyisin selvästi alle 1980-luvun keskitason.

Taulukko 6 Henkirikollisuus maakunnittain 1980–2005 (lähde: Tilastokeskus; sisältää rikostilastossa murhaksi, tapoksi, surmaksi ja pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehdyksi kuolemantuottamusrikokseksi nimetyt teot; ei sisällä lapsensurmia)

Maakunta/alue	Rikoksia vuotta kohti			Rikollisuustaso (/100.000 as. vuodessa)			Muutos %		
	1980–89	1990–99	2000–05	1980–89	1990–99	2000–05	1980-l/ 1990-l	1990-l/ 2000-l	1980-l/ 2000-l
<i>Koko Suomi</i>	151,5	172,2	159,5	3,09	3,37	3,06	+9	–9	–1
Länsi-Uusimaa	1,7	2,2	0,7	2,37	2,90	0,84	+22	–71*	–65*
Ahvenanmaa	0,2	0,4	0,3	0,85	1,59	1,27	+87*	–20*	+49*
P-maan rannikko	1,7	3,0	3,0	0,98	1,72	1,73	+76	+1	+77
Keski-Pohjanmaa	0,8	0,9	1,3	1,13	1,23	1,89	+9*	+54*	+67*
Itä-Uusimaa	2,0	3,0	1,8	2,44	3,47	2,02	+42	–42*	–17*
Etelä-Pohjanmaa	3,5	3,5	4,8	1,74	1,74	2,49	0	+43	+43
Pääkaupunkiseutu	31,9	31,4	25,0	4,02	3,52	2,57	–12	–27	–36
Pirkanmaa	12,8	12,5	12,0	3,08	2,88	2,64	–7	–8	–14
Keski-Uusimaa	7,1	7,3	7,5	3,16	2,84	2,70	–10	–5	–15
Varsinais-Suomi	9,6	10,5	12,7	2,31	2,41	2,81	+4	+17	+22
Pohj.-Pohjanmaa	11,2	13,3	10,5	3,36	3,73	2,84	+11	–24	–15
Kanta-Häme	4,9	5,7	4,8	3,10	3,46	2,91	+12	–16	–6
Kymenlaakso	7,4	9,5	6,2	3,74	4,94	3,31	+32	–33	–11
Pohjois-Savo	8,5	11,4	8,3	3,30	4,38	3,31	+33	–24	+0
Satakunta	4,8	7,6	7,8	1,92	3,11	3,33	+62	+7	+73
Etelä-Karjala	3,1	5,2	4,8	2,16	3,72	3,54	+72	–5	+64
Etelä-Savo	5,8	7,5	6,0	3,31	4,35	3,67	+31	–16	+11
Keski-Suomi	6,8	8,7	10,2	2,71	3,33	3,84	+23	+15	+42
Kainuu	3,8	4,8	3,8	3,83	5,04	4,39	+32	–13	+15
Päijät-Häme	7,9	8,4	9,0	4,05	4,24	4,54	+5	+7	+12
Pohjois-Karjala	6,8	7,1	8,2	3,83	4,01	4,81	+5	+20	+26
Lappi	9,2	8,1	10,0	4,58	4,02	5,33	–12	+33	+16

*) Huom. alueellista muutosta koskevat luvut perustuvat joltakin jaksolta alle 10 täytetyn henkirikoksen kokonaismäärään.

² Sinänsä kaikkialla Euroopassa henkirikollisuudessa esiintyy alueellisia tasoeroja. Useimmissa Länsi-Euroopan maissa rikollisuus on keskittynyt suurkaupunkeihin, joissa rikollisuustaso on selvästi kansallisen yleistason yläpuolella ja niinpä esimerkiksi pääkaupunkiseudulla rikollisuustaso ei eroa tällä hetkellä olennaisesti muista eurooppalaisista metro-
polialueista, vaikka onkin länsieurooppalaisen yleistason yläpuolella.

Viimeisten kuuden vuoden aikana henkirikollisuus on koko maassa tuntuvasti laskenut 1990-luvun keskitasoon verrattuna. Kehityksen taustalla on lähinnä juuri Uudenmaan ja erityisesti pääkaupunkiseudun vähenevä henkirikollisuus. Uudenmaan ja Pirkanmaan ohella henkirikollisuus on viime vuosina ollut laskussa myös Kanta-Hämeessä, Kymenlaaksossa, Pohjois-Pohjanmaalla sekä Savossa. Samanaikaisesti henkirikollisuus on kasvanut voimakkaasti, toisaalta perinteisillä korkean rikollisuuden alueilla Lapissa ja Pohjois-Karjalassa, mutta myös historiallisen Vaasan läänin alueella, Keski-Suomessa ja Varsinais-Suomessa.

Eräs tapa tarkastella muutosten merkitystä on selvittää, kuinka suuri osa koko väestöstä asuu laskevan ja nousevan henkirikollisuuden alueilla. Tällöin voidaan todeta, että yli puolet (55 %) suomalaisista asui 2000-luvun alkuvuosina alueilla, joissa henkirikostaso laski. Vastaavasti alle puolet (45 %) asui alueilla, joissa henkirikostaso nousi 1990-luvun tasoon verrattuna.

Kaiken kaikkiaan kuolemaan johtaneen väkivallan *alueelliset erot ovat jyrkentyneet* viimeisten kahden vuosikymmenen kuluessa. Korkean henkirikollisuuden maakunnat ovat koko ajanjakson löytyneet pääasiassa Itä- ja Pohjois-Suomesta ja yhteistä niille on rikollisuustason korkeuden ohella ollut myös tason huomattavasti keskimääräistä nopeampi kasvu. Koska Uusimaa ja erityisesti pääkaupunkiseutu oli aiemmin korkean henkirikollisuuden aluetta ja koska Uudellamaalla ja Pirkanmaalla asuu jo runsas kolmannes maan väestöstä, niiden myönteinen rikollisuuskehitys on tasoittanut koko maan luvuissa Itä- ja Pohjois-Suomen kielteisen kehityksen.

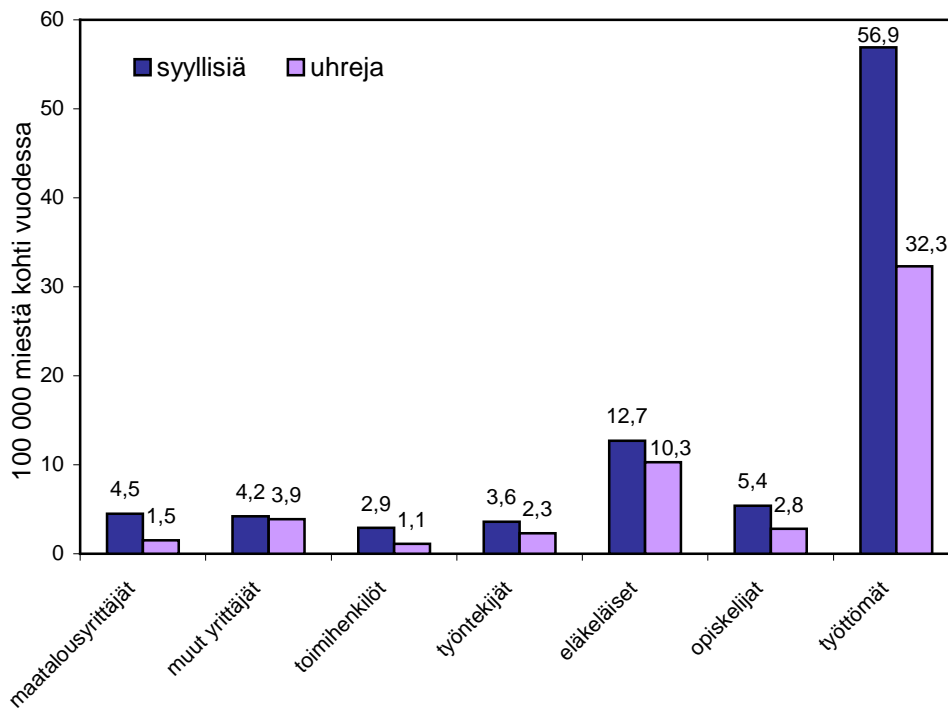
Mihin Itä- ja Pohjois-Suomen korkea henkirikollisuus sijoittuu näiden alueiden sisällä? Taustalla on aikaisemmin ollut nimenomaan maaseutukuntien väkivaltaisuus, mutta vuosien 1998–2000 rikollisuutta koskenut tutkimus osoitti, että eri kuntatyyppien väliset erot olivat alueella käytännössä kadonneet (Lehti 2002, 91–96; Pajuoja 1995, 104–109). Viime vuosien kehitys maan suurimpien kaupunkien rikollisuustilanteessa vahvistaa tuolloin saatua kuvaa: maan kymmenestä väkivaltaisimmasta kaupungista kahdeksan sijaitsi 2000-luvun alussa Itä- ja Pohjois-Suomessa, vastaavasti kymmenestä väkivallattomimmasta kaupungista yhdeksän sijaitsi Etelä-Suomessa. Itä- ja Pohjois-Suomen synkkä henkirikostilanne ei siis ole enää vain maaseudun ilmiö, vaan koskee myös alueen kaupunkeja. Toisaalta jos kuntatyyppiryhmittäistä kehitystä tarkastellaan koko maan osalta, henkirikollisuuden väheneminen on keskittynyt nimenomaan suurimpiin kaupunkeihin myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Samanaikaisesti maaseutumaisissa kunnissa väkivalta on lisääntynyt. Vaikka henkirikollisuus on lisääntynyt Itä- ja Pohjois-Suomessa kuntatyyppistä riippumatta, koko maan osalta kehitys on ollut synkintä nimenomaan taantuvissa maaseutukunnissa.

2.6 Syyllisten ja tekijöiden sosiaalinen tausta

Seuraavassa tarkastellaan henkirikososapuolten taustaa ja elämänolosuhteita. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen väestötietokantoihin, Oikeusrekisterikeskuksen rikosrekisteriin, poliisin rikosilmoitusjärjestelmään sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun henkirikostietokantaan ja koskevat vuosien 1998–2000 sekä 2002–2004 rikoksia (Lehti 2002).

Henkirikollisuus jakautuu meillä osapuolten taustan ja rikosten ominaispiirteiden perusteella karkeasti kolmeen päätyyppiin: yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten keskinäiseen väkivaltaan, perhe- ja parisuhdeväkivaltaan ja nuorisoväkivaltaan. Syrjäytyneiden miesten keskinäiset tapot ovat viime vuosina muodostaneet kokonaishenkirikollisuudesta runsaat puolet, perhe- ja parisuhdeväkivalta noin 35 prosenttia ja nuorten henkirikokset vajaat 10 prosenttia. Henkirikososapuolten tausta on kuitenkin huomattavasti yhtenäisempi, sillä myös perhe- ja parisuhdeväkivaltaan liittyvät henkirikokset keskittyvät suurelta osin kaikkein huono-osaisimpiin perheisiin.

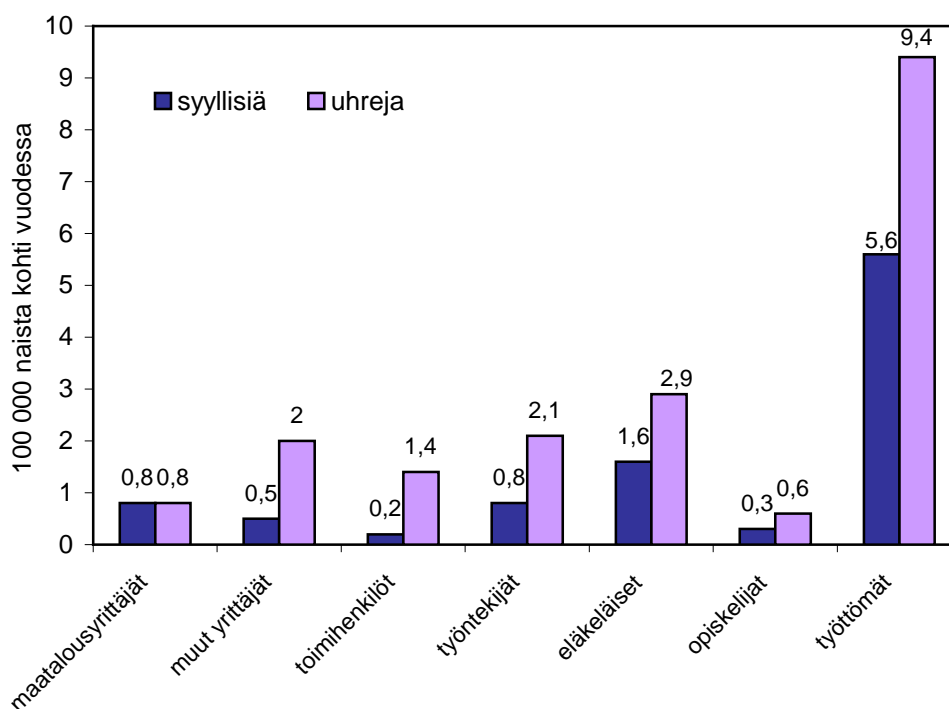
Valtaosa vuosina 2002–2004 henkirikosten osapuoliksi joutuneista miehistä ja naisista oli työkäisiä, suhteellisen harva heistä oli kuitenkaan työelämässä. Ansiotyössä naissyylisistä oli 16 prosenttia ja miessyylisistä 19 prosenttia, miesuhreista 18 prosenttia. Naisuhreista osuus oli suurempi (31 %). Vastavasti työttömien osuus uhreista ja syyllisistä oli 40–50 prosenttia. Toisen suuren ryhmän muodostivat varhaiseläkeläiset.

Kuvio 12 Työikäisten (15–64-vuotiaat) miesten henkirikollisuuden ja henkirikoskuolleisuuden taso sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1998–2000

Suhteutettaessa luvut sosiaaliryhmien kokoon miesten rikollisuustaso on työttömällä lähes 60 ja työikäisillä eläkeläisillä vajaa 15 syyllistä vuotta ja 100 000 miestä kohti, kun taso kaikissa muissa sosioekonomisissa ryhmissä jää alle viiden (kuvio 12). Naisten kohdalla tilanne on käytännössä identtinen: työttömät muodostavat niin henkirikollisuuden tason kuin henkirikoskuolleisuuden osalta selvän ongelmaryhmän (kuvio 13).

Työttömien ja varhaiseläkeläisten riski tulla surmatuksi tai syyllistyä henkirikokseen on siis huomattavasti suurempi kuin muiden väestöryhmien. Myös muissa suhteissa henkirikosten osapuolet eroavat muusta väestöstä. Heidän koulutustasonsa on keskimääräistä alhaisempi jopa sosioekonomisesta asemasta riippumatta. Myös osapuolten ammattikoulutus on keskimääräistä heikompi.

Kuvio 13 Työikäisten (15–64-vuotiaat) naisten henkrikollisuuden ja henkrikoskuolleisuuden taso sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1998–2000

Huomattava osa ryhmästä on lisäksi katsottavissa *päihteiden ongelmakäyttäjiksi*. Esitutkinnanjohtajien arvioiden mukaan vuosien 2002–2004 rikosten aikuisista, yli 15-vuotiaista miesosapuolista 72 prosenttia ja naisosapuolista 45 prosenttia oli joko alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäyttäjiksi (HRTK). Arvioiden paikkansa pitävyyttä tukee se, että nuorista, alle 21-vuotiaista henkriköksentekijöistä diagnosoitiin 1980-luvulla ja 1990-luvulla lähes 50 prosenttia mielentilatutkimuksissa alkoholisteiksi ja kahdeksan prosenttia huumaus- tai lääkeaineriippuvaisiksi. Alkoholin ongelmakäyttäjiksi nuorista henkriköksentekijöistä oli luokiteltavissa peräti 80 prosenttia, säännöllisiksi huumausaineiden tai sekakäyttäjiksi 16 prosenttia. Näin siitä huolimatta, että nuorten henkrikollisuus on huomattavasti vähemmän päihteiden käyttöön ja päihteiden käyttötilanteisiin sidottua kuin vanhempien ikäryhmien.

Kuvaavaa henkrikososapuolille on myös normaaliin perhesuhteiden puuttuminen. Miehistä valtaosa ei ole koskaan perhettä perustanut, naisista puolestaan huomattavalla osalla on takanaan yksi tai useampi rikkoutunut parisuhde. Perheellisten 15 vuotta täyttäneiden miesten henkrikollisuuden keskitasoksi muodostui vuosina 1998–2000 3,3 syyllistä ja henkrikoskuolleisuudeksi 1,8 uhria vuotta ja 100 000 kohti, perheettömällä vastaavat suhdeluvut olivat 13,1 ja 8,2. Tilanne oli samantapainen myös naisilla. Parisuhteessa elävistä 15 vuotta täyttäneistä naisista henkrikoksen uhriksi oli ajanjaksolla jou-

tunut keskimäärin 1,3, yksinhuoltajaäideistä 2,9 ja perheettömistä naisista 2,4 vuotta ja 100 000 kohti. Vastaava henkirikollisuuden vuotuinen keskitaso oli perheellisillä naisilla 0,6, yksinhuoltajaäideillä 1,0 ja perheettömillä naisilla 0,8. Henkirikollisuuden riskiryhmiä olivat näin mitaten yksin asuvat miehet ja yksinhuoltajaäidit.

Aiempi rikosrekisteri oli vuosien 1998–2000 miessyylisistä 77 prosentilla. Vähintään kaksi kertaa tuomittuja oli 72 prosenttia ja viisi kertaa tai useammin tuomittuja 59 prosenttia. Väkivaltarikoksista miessyylisistä oli tuomittu 54 prosenttia, runsaalla neljänneksellä väkivaltarikostuomioita oli viisi tai enemmän. Muun tyyppistä rikollisuutta löytyi 76 prosentilta. Koko täysi-ikäisestä miesväestöstä samalla tavalla mitaten rikostuomioita omasi 27 prosenttia ja väkivaltarikostuomioita 5 prosenttia. Henkirikoksiin syyllistyneiden miesten joukossa oli siten lähes kolme kertaa enemmän aikaisemmin tuomittuja ja peräti kymmenen kertaa enemmän väkivaltarikoksista tuomittuja kuin koko aikuisväestössä. Naissyylisistä aiemmin tuomittuja oli puolet. Vähintään kahdesti tuomittuja oli 42 prosenttia, viisi tuomiota tai enemmän takanaan oli 32 prosentilla. Aiemmin väkivaltarikoksista tuomittujen osuus naissyylisistä oli 36 prosenttia, muita rikoksia oli 44 prosentilla. Koko täysi-ikäisestä naisväestöstä rikostuomioita omasi 5 prosenttia ja väkivaltarikostuomioita 0,5 prosenttia. Rikosrekisterin omanneiden osuus henkirikoksiin syyllistyneiden naisten joukossa oli yksitoistakertainen koko aikuisväestöön nähden, aiemmin väkivaltarikoksista tuomittujen osuus peräti 70-kertainen.³

Myös henkirikoksiin syyllistyneistä nuorista alle 21-vuotiaista valtaosalla on jo rikosrekisteri. 1980-luvulla ja 1990-luvulla mielentilatutkimukseen saatetuista nuorista henkirikoksentekeijöistä 55 prosenttia omasi rikosrekisterin, vajaalla 30 prosentilla oli taustalla aiempia väkivaltarikostuomioita (pahoinpitelyistä tai henkirikoksista). Nuorista henkirikoksentekeijöistä joka viidennellä oli takanaan myös jo ainakin yksi suoritettu ehdoton vankeustuomio.

Henkirikollisuus on Suomessa tällä hetkellä korostuneesti yhteiskunnan kaikkein heikko-osaisimpien, heikosti koulutettujen, työelämästä syrjäytyneiden, pitkälle alkoholisoituneiden miesten ja naisten keskinäistä rikollisuutta. Tilanne on ollut muuttumaton viimeiset vuosikymmenet.

---

³ Aiemman rikollisuuden tarkastelussa käytetyt menetöt, ks. Lehti 2002, 42–44.

2.7 Kansainvälistä vertailua

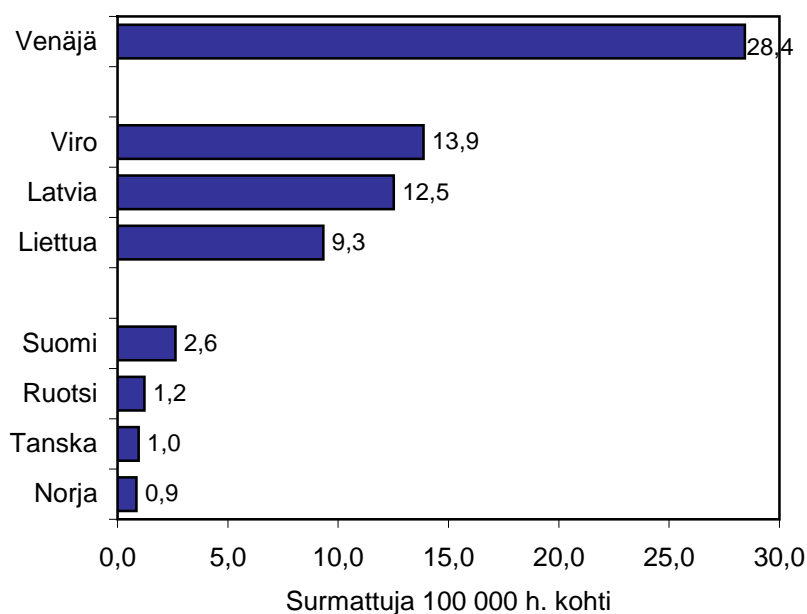
Rikollisuuden kansainvälinen vertailu on hankalaa, koska rikoslait ja niiden rikostunnusmerkitöt eroavat maittain. Esimerkiksi kategoriat ”henkirikoksen yritys” ja ”pahoinpitely” voivat eri maissa merkitä hyvinkin eri asteista väkivaltaa. Kuolemaan johtaneen väkivallan kohdalla vertailuongelma on vähäisempi. Kuitenkin myös täytettyjä henkirikoksia koskevia rikostilastotietoja vertailtaessa on muistettava, että henkirikoksia tilastoidaan hyvinkin monenlaisilla ja kirjavilla rikosnimikkeillä, joista aina ei suoraan ilmene että kyseessä on uhrin kuolemaan johtava väkivaltarikos. Ongelmia tuottaa myös rajanveto tahallisten ja tuottamuksellisten tekojen välille.

Yksiselitteisin tahallisen väkivallan kansainvälisesti kattava ja vertailukelpoinen tilastollinen lähde on maailman terveysjärjestön WHO:n keräämät kuolemansyytilastot, joskin maakohtaiset erot rikosten selvityskyvyssä vaikuttavat myös niiden sisältämien tietojen vertailukelpoisuuteen. Kansallisten kuolemansyytilastojen tapaan WHO:n tilastoissa henkirikoksen aiheuttamiksi kuolemantapauksiksi kirjataan ainoastaan ne, joissa kuolemaan johtaneet vammat aiheuttanut väkivalta on kyetty selvittämään tahalliseksi ja uhrista on voitu kirjoittaa kuolinsyytodistus.

Suomen henkirikollisuuden taso verrattuna naapurimaihin

Seuraavassa Suomen henkirikollisuuden tasoa on vertailtu lähimpiin naapurimaihimme. Tietolähteenä on käytetty WHO:n kuolemansyytilastoja. Kutakin maata koskeva tieto perustuu tuoreimpiin saatavilla oleviin lukuihin.

Kun vertailukohtana ovat naapurimaat, Suomi kuuluu henkirikollisuustasonsa puolesta selvästi skandinaaviseen ryhmään (kuvio 14). Baltian maiden rikollisuustaso on kolmesta viiteen kertaa korkeampi kuin Suomen. Venäjällä väestön riski tulla surmatuksi on noin kymmenkertainen Suomeen verrattuna. Jos Suomea verrataan vain Skandinavian maihin, henkirikollisuustasomme on kuitenkin poikkeuksellisen korkea, yli kaksinkertainen Ruotsin, Tanskan ja Norjan tasoon verrattuna.

Kuvio 14 Tahallisen väkivallan seurauksena kuolleita väestön 100 000 henkeä kohden. Tanska: 1998, Ruotsi ja Norja: 1999, muut maat: 2000. Venäjän lukuihin ei sisälly Tshetsheniaa. Laskettu WHO:n luvuista.

Euroopan voikin jakaa karkeasti kahteen vyöhykkeeseen henkirikollisuuden tason osalta ja jako on ollut osin yllättävän vakaa (joskaan ei muuttumaton) jo toista sataa vuotta. Läntisessä Euroopassa, johon tässä luetaan Skandinavian maiden lisäksi Sveitsi ja kaikki Euroopan Unionin vanhat jäsenmaat Suomea lukuun ottamatta, henkirikollisuuden asukaslukuun suhteutettu vuotuinen taso on tällä hetkellä 0,5–1,5 surmattua 100 000 asukasta kohti. Läntisessä Euroopassa ja Skandinaviassa tilanne on ollut suhteellisen vakaa jo 1800-luvun puolivälistä saakka, joskin viimeisten vuosikymmenten aikana rikollisuustaso on ollut hienoisessa kasvussa. Välimeren maissa henkirikollisuus laski länsieurooppalaiselle tasolle vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Samaan alhaisen henkirikollisuuden vyöhykkeeseen ovat perinteisesti kuuluneet myös itäisen Keski-Euroopan maat (Unkaria lukuun ottamatta) ja Jugoslavian pohjoiset osavaltiot. Tosin viime vuosikymmenen yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen murrokseen liittyi niissä ja myös Saksan itäisissä osavaltioissa henki- ja väkivaltarikollisuuden voimakas kasvu, jonka seurauksena henkirikollisuustaso kohosi 2,0 ja 2,5 välille. Muutos näyttää jääneen kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä Puolaa ja Kroatiaa lukuun ottamatta rikollisuustaso oli alueen maissa palannut aiemmalle alhaiselle tasolleen vuoteen 2000 mennessä.

Perinteisiä korkean henkirikollisuuden maita (rikollisuustaso viime vuosikymmeninä 2,0–5,0) Euroopassa ovat olleet Suomi, Unkari, useimmat Balka-

nin maat, Baltian maat ja Itä-Euroopan maat. Itä-Euroopassa, Baltiassa ja Balkanilla 1990-luvun yhteiskunnalliset muutokset aiheuttivat vielä itäisen Keski-Euroopan maitakin rajumman väkivaltarikollisuuden kasvun. Kuten edellä olevasta kuviosta on nähtävissä erityisesti Baltian maissa ja Venäjällä vuotuinen rikollisuustaso on tällä hetkellä nykyeurooppalaisittain huimaava 10–30 surmattua 100 000 asukasta kohti. Kyse on lähes kokonaisuudessaan 1990-luvulla tapahtuneesta muutoksesta. Lisäksi toisin kuin itäisen Keski-Euroopan maissa, joissa yhteiskunnallisen murroksen aiheuttama väkivaltarikollisuuden piikki näyttäisi olevan jo ohitettu, Balkanilla ja entisen Neuvostoliiton alueella rikollisuustaso on edelleenkin huomattavasti korkeampi kuin 1980-luvun lopulla. Eräänlaisen anomalian tässä jaossa muodostavat Baltian maat, jotka yhteiskunnallisen kehityksensä osalta muistuttavat itäisen Keski-Euroopan maita, mutta väkivaltarikollisuutensa kehityksen puolesta Balkanin ja IVY-alueen maita. Niin Virossa, Latviassa kuin Liettuassakin henkirikollisuuden taso on kylläkin puolittunut huippuvuoden 1994 luvuista, mutta edelleenkin kaksin-kolminkertainen 1980-luvun lopun tasoon verrattuna.

Syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten väkivalta henkirikollisuutemme ytimenä myös kansainvälisesti

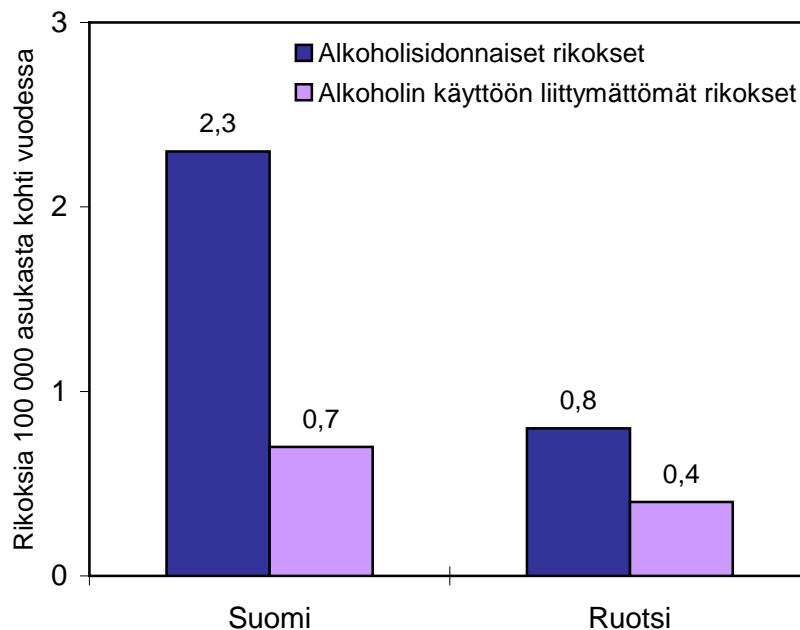
Minkä tyyppisistä rikoksista ja minkä tyyppisten henkilöiden tekemistä rikoksista henkirikollisuuden tasoero Suomen ja Länsi-Euroopan maiden välillä muodostuu? Yksi olennainen ero on rikosten taustaryhmässä. Useissa Länsi-Euroopan maissa ja myös esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa henkirikollisuus on tällä hetkellä huomattavalta osin siirtolaisyhteisöjen rikollisuutta. Niinikään monissa läntisen Euroopan maissa viimeisten 30 vuoden aikana tapahtunut henkirikollisuuden kasvu on johdettavissa pitkälti siirtolaisuuteen. Syntyperäisten kansalaisten tekemien rikosten määrässä ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Suomessa henkirikollisuus on sitä vastoin edelleenkin nimenomaan syntyperäisten suomalaisten keskinäistä rikollisuutta, siirtolaisten osuus sekä rikosten tekijöistä että uhreista on vain parin prosentin luokkaa.

Verrattaessa Pohjoismaita keskenään on lisäksi havaittavissa että henkirikollisuuden kokonaistason ero Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä aiheutuu lähes kokonaisuudessaan työikäisen passiiviväestön alkoholisidonnaisista rikoksista.

Alkoholisidonnaisen henkirikollisuuden (joku osapuolista humalassa) taso on Suomessa tällä hetkellä kolminkertainen Ruotsiin verrattuna, alkoholista riippumattoman väkivallan (kaikki osapuolet selviä) taso sen sijaan vain puolitakertainen. Kokonaishenkirikollisuuden tasoero selittyy siten huomatta-

valta osin yksin alkoholisidonnaisen ja nimenomaan vahvasti alkoholisidonnaisen (kaikki osapuolet humalassa) rikollisuuden tasoerolla (Rying 2000).

Kaikissa Pohjoismaissa pääosasta alkoholisidonnaista henkirikollisuutta vastaavat alkoholin ongelmakäyttäjät, eivät ns. normaalikuluttajat. Suomessa päihteiden ongelmakäyttäjien osuus rikososapuolista, erityisesti syyllisistä, vaikuttaisi kuitenkin olevan muita Pohjoismaita jonkin verran korkeampi. Vuosina 2002–2003 syyllisistä 54 prosenttia ja uhreista (myös lapsiuhrit mukaan laskien) 52 prosenttia oli esitutkinnanjohtajien arvioiden mukaan luokiteltavissa alkoholin väärinkäyttäjiksi. Ryingin mukaan Ruotsissa vastaavat ja vastaavalla tavoin muodostetut osuudet olivat vuosien 1990–1998 rikoksissa 47 prosenttia ja 41 prosenttia (Rying 2000).

Kuvio 15 Alkoholisidonnaisten (joku osapuolista humalassa) ja alkoholin käyttöön liittymättömien (kaikki osapuolet selviä) henkirikosten asukasluukuun suhteutettu keskitaso Suomessa ja Ruotsissa 1990-luvulla

Työikäisen passiiviväestön (työttömät ja varhaiseläkeläiset) osuus henkirikoksiin syyllistyneistä oli Suomessa vuosina 1998–2000 66 prosenttia. Ruotsissa vertailukelpoisella tavalla muodostettu osuus oli 1990–1998 62 prosenttia. Vastaavasti työikäinen aktiiviväestö (työssä käyvät) muodosti Suomessa syyllisistä 19 prosenttia ja Ruotsissa 26 prosenttia. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että työttömien rikollisuustaso on Suomessa tällä hetkellä kaksinkertainen Ruotsiin verrattuna, aktiiviväestön rikollisuustaso sitä vastoin vain noin viidenneksen korkeampi kuin Ruotsissa.

Kaiken kaikkiaan henkirikollisuuden yleiskuva maassamme on tällä hetkellä selvästi sosiaalisesti syrjäytyneempi kuin läntisissä naapurimaissa. Työikäisen passiiviväestön ja päihteiden väärinkäyttäjien osuus rikososapuolista on meillä Pohjolan korkein.

Yhteenveto

Kuolemaan johtavan väkivallan pääpiirteet Suomessa ovat:

- Vuonna 2005 maassamme tehtiin 133 kuolemaan johtanutta väkivaltarikosta. Rikollisuustaso oli 3,0 rikosta väestön 100 000 15 vuotta täyttäneitä kohti.
- Henkirikollisuustaso on ollut verraten vakaa 1970-luvun puolivälistä alkaen, viime vuosina rikollisuustaso näyttäisi kuitenkin kääntyneen selvään laskuun.
- Alle 18-vuotiaiden henkirikokset lisääntyivät 1990-luvun lopussa, mutta kasvu on nyttemmin taittunut. Vuonna 2005 kirjattiin kaksi alle 18-vuotiaan tekemään henkirikosta.
- Henkirikollisuuden kehitys on eriytynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana alueellisesti. Pääkaupunkiseudulla ja Pirkanmaalla teot ovat vähentyneet, sen sijaan jo aiemmin korkean rikollisuustason omanneissa Pohjois- ja Itä-Suomessa tilanne on pahentunut entisestään. Myös kuntatyypiryhmittäin rikollisuuskehitys on eriytynyt, rikollisuus on vähentynyt suurimmissa kaupungeissa mutta samanaikaisesti kasvanut sekä maaseutumaisissa kunnissa että pienemmissä taajamissa. Synkintä kehitys on siten ollut Itä- ja Pohjois-Suomen maaseudulla, myönteisintä puolestaan Etelä-Suomen kaupungeissa.
- Henkirikollisuuttamme hallitsee syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäinen väkivalta. Rikokset liittyvät kiinteästi alkoholikäyttötilanteisiin.
- Maamme henkirikollisuuden asukaslukuun suhteutettu taso on selvästi matalampi kuin Venäjän ja Baltian maiden, mutta korkeampi kuin läntisten naapurimaittemme. Ero muihin Pohjoismaihin muodostuu pääosin syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten alkoholisidonnaisista rikoksista. Työssä käyvän väestön rikollisuustaso ei eroa Suomessa muista Pohjoismaista.